Derleyenler
AYLİN ÖZMAN - SELİN AKYÜZ - GÜLŞEN SEVEN
"Biz Erkekler"

İletişim Yayınları 3551 • Araştırma-İnceleme Dizisi 605
ISBN-13: 978-975-05-3830-8
© 2025 İletişim Yayıncılık A.Ş. / 1. BASIM
1. Baskı 2025, İstanbul

EDİTÖR Tanıl Bora
DİZİ KAPAK TASARIMI Ümit Kıvanç
KAPAK Suat Aysu
KAPAKTAKİ FOTOĞRAF Recep Peker'in İnkılâp Dersleri'ni dinleyenler
(Kaynak: *Cumhuriyetin 75 Yılı 1923-1953*,
İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, 1999).
UYGULAMA Hüsnü Abbas
DÜZELTİ Berfin İnan

BASKI Ayhan Matbaası · SERTİFİKA NO. 44870
Mahmutbey Mahallesi, 2622. Sokak, No: 6/41
Bağcılar 34218 İstanbul · Tel: 212.445 32 38

CİLT Güven Mücellit · SERTİFİKA NO. 45003
Mahmutbey Mahallesi, 2622. Sokak, No: 6
Bağcılar 34218 İstanbul · Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 40387
Cumhuriyet Caddesi, No. 36, Daire 3, Seyhan Apartmanı,
Harbiye Mahallesi, Elmadağ, Şişli 34367 İstanbul
Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58
e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

Derleyenler
AYLİN ÖZMAN - SELİN AKYÜZ
GÜLŞEN SEVEN

"Biz Erkekler"

Türkiye'de Siyaset, Düşünce ve Edebiyatta Erkeklik Anlatıları

iletişim

İÇİNDEKİLER

Sunuş
AYLİN ÖZMAN - SELİN AKYÜZ - GÜLŞEN SEVEN 9

1 **Feminist Tarihyazımı ve Tarihsel-Politik Bir Kategori Olarak Erkeklik**
AYLİN ÖZMAN 19

BİRİNCİ KISIM

Merkezden Çepere Kemalist Modernleşmenin "Yeni Adam"ları

2 **İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu ve *Yeni Adam***
AYŞE DURAKBAŞA 31

3 **"Satranç Tahtasında Bir Piyade": Yakup Kadri Karaosmanoğlu ve Bitmeyen Sürgün**
FEYDA SAYAN-CENGİZ 51

4 **Peyami Safa'nın Erkeklik Siyaseti: *Biz İnsanlar***
ÇİMEN GÜNAY-ERKOL 71

5 **1940'lar Türk Modernleşmesinin Erkeklik Krizine, Mavi Anadoluculuk Üzerinden Bakmak**
NURSELİ YEŞİM SÜNBÜLOĞLU 91

6 **Ahmet Ağaoğlu Düşüncesinde Patriyarkal ve Anti-Patriyarkal Erkeklik**
FUNDA GENÇOĞLU 109

İKİNCİ KISIM

Aksiyondan İnzivaya Hak Yolunda Erkeklik

7 **İslâm Siyaset Düşüncesinde Erkekliğin ve Erkin Aşk Üzerinden İnşası: Necip Fazıl Kısakürek**
ALEV ÇINAR - BEYZA ÇUBUKCU 131

8 **Nurettin Topçu ve *Hareket*'in Devrimci Muhafazakâr Erkekliği**
SİNAN YILDIRMAZ 151

9 **İsmet Özel ve Erkekliğin Mitopoetikası**
MURAT GÖÇ 175

ÜÇÜNCÜ KISIM

Yataktan Cepheye Irkçı Erilliğin Erotik ve Militarist Veçheleri

10 **Endişe, Korku ve Utancın Köklerinden Hınç, Disiplin ve Cesareti Filizlendirmek: Ömer Seyfettin'in Milli Erkek(lik)leri**
İNCİ ÖZKAN KERESTECİOĞLU 197

11 **"Dünya Bir Çarpışma Alanıdır": Nihal Atsız ve Siyasal Erkekliğin Yıkıcı Seferberliği**
ASLI ÇIRAKMAN 221

12 **Esat Mahmut Karakurt Romanlarında Erkeklik Kurguları ve Erotik Fanteziler Evreni**
ASLI YAZICI YAKIN - MERİÇ KÜKRER 243

DÖRDÜNCÜ KISIM

Erkeklikten Muaf Erkeklik Kisvesinde Eril Tahakkümün Tezahürleri

13 **Türkiye Komünizminin Kuruluşunda Erkeklik Görünümleri: Şefik Hüsnü ve Diğerleri**
SERCAN ÇINAR 263

14 **"Erkekler, Kadınlar, Barbarlar": Hikmet Kıvılcımlı Düşüncesinde Toplumsal Cinsiyet ve Erkeklik**
H. BAHADIR TÜRK 283

15 **Erkekliğin Hegemonyası ile Hesaplaşmanın Kaygan Zemininde Zekeriya Sertel**
ÖZLEM DUVA KAYA 317

KAYNAKÇA 337
YAZARLAR 357

Sunuş

AYLİN ÖZMAN - SELİN AKYÜZ
GÜLŞEN SEVEN

> Kimse, düşüncede eril olanın ne olduğunu bilemez, özellikle de tüm erkeklerin aynı şekilde düşünmedikleri düşünüldüğünde... Ancak erkekçi bir konumun tespiti mümkündür, bu konumdan dillendirilen teşhis ve tasvir edilebilir...
>
> – M. Le Doeuff, 2007, s. 96

Türkiye'de toplumsal cinsiyet tarihi yazımı 1990'lı yıllardan günümüze feminist akademik gündemin yoğunlaştığı konu başlıklarından biri olarak dikkat çekmekte. Öncelikli olarak kadın tarihi çalışmalarına yönelen feminist entelektüel ilgi, kadınları tarih sahnesinde görünür kılmak kaygısıyla çıktığı yolda kadınlar üzerinden tarihi yeniden yorumlamaya girişecek feminist tarihyazımının nüvelerini oluşturdu, yıllar içerisinde geniş bir külliyata imza attı, önemli bir bilgi birikimi sağladı. İlginin toplumsal cinsiyetin diğer bir yüzüne, erkekliğe, erkeklik tarihine yönelmesi ise ağırlıklı olarak 2000'li yıllara tekabül ediyor. Bu kapsamda gerçekleştirilen çalışmalar, kadınların yanında erkeklerin dünyasına odaklanmanın, farklı erkeklik kimliklerini, bu kimlikler arasındaki ilişki örüntülerini açık etmenin tarihsel süreç içerisinde eril iktidar ilişkilerini ve sömürü biçimlerini anlamak açısından işlevselliğine dair bariz ipuçları sunuyor. Kadın tarihi çalış-

maları için geçerli olduğu gibi, fakat bu kez erkekleri konuşturarak örtük bırakılan eril eylemi/normları tarihsel süreç içerisinde görünürleştirirken Osmanlı-Türkiye modernleşmesinin yeni ve bütüncül okumalarına kapı aralıyor; eril iktidarın farklı alanlara sirayet eden suretlerini ve dolayısıyla eril tahakküm ve dışlama pratiklerini açık ettiği ölçüde erillikten azade, eşitlikçi bir siyasetin imkânlarını kuruyor.

Elinizdeki derleme tam da bu tespitler temelinde, henüz kurucu aşamasında olduğunu düşündüğümüz erkeklik tarihi çalışmalarına bir katkı sunmayı amaçlıyor. Kitap, erkekliği Türkiye'nin modernleşme tarihi içerisinde kurucu-belirleyici ve bizatihi kendini de (yeniden) üreten, politik bir kategori olarak işaretlerken, farklı dönemlerde yaşamış, farklı düşünsel-ideolojik bagajlara sahip erkek düşünür, ideolog ve edebiyatçıların pasajlarında erkekliğin/erkekliklerin ve erilliğin izlerini sürüyor. Bu bağlamda, eril zihin dünyasından yansıyan erkeklik tasavvurlarında erkekliğin mahiyetini deşmeyi, erkekler ve erkeklikler arası çoğul, katmanlı ilişki biçimlerini, iktidar ile bağlantılarını, üzeri örtülen erkeklik krizlerini, yaralarını, politik alandaki devinimler üzerinden anlamayı, anlatmayı amaçlıyor: deyim yerindeyse merceği "er meydanı"na yaklaştırıyor. Metinlerde sadece "erkekliğin neliğine'" dair aleni tespitlere dikkat çekerek, ilgiden kaçanı merkezileştirerek değil fakat örtük eril kabulleri ve imaları da belirginleştirerek tarihin/düşünce tarihinin alternatif okumalarına kapı aralayacağını düşündüğümüz böyle bir egzersiz aynı zamanda ele alınan yazarın kendi kişisel tarihinden, erkeklik deneyiminden ve tasavvurundan, kimliğini bulma-kurma pratiklerinden enstantaneleri yakalamamıza; tahayyülü ile kendi gerçekliği arasındaki diyaloğa ve böylelikle kendi imtiyazlarını, ideolojik pozisyonunu kurma-koruma mücadelesine ya da mağduriyetlerine tanıklık etmemize imkân veriyor: bir nevi erkekliğin/erkeğin iktidar ve benliği ile çetrefilli ilişkisini görünürleştiriyor. Dolayısıyla, erkeklerin dilinden erkekliğin hikâyesini dinlemek, metinlerinde temsilini sundukları dünya ile kendi pratikleri arasındaki geçişleri izlemek, bir yandan Türkiye modernleşmesinde erkeklik inşasının farklı veçhelerini, toplumsal cinsiyet rejiminin dinamiklerini

kristalleştirirken aynı zamanda iktidara hâkim eril "norm" ve pratiklerin çözümlemesine dair ipuçlarını sunuyor; okuru "yekpare eril iktidar" anlatısının tüm cazibesine rağmen eril dünyanın "nüansları"nın düşünsel haritasını keşfetmeye davet ediyor.

Derlemenin disipliner çerçevesini çizmek açısından bir nevi giriş niteliğinde olan Aylin Özman'ın "Feminist Tarihyazımı ve Tarihsel-Politik Bir Kategori Olarak Erkeklik" başlıklı çalışması, kadınların tarihinden erkeklerin tarihine uzanan feminist tarihyazımı pratiğinin tarihsel-politik temellerini, kavramsal lügatini ilintili tartışmalara referansla irdeliyor; toplumsal cinsiyet tarihi kapsamında erkeklik tarihinin konumunu kristalleştiriyor. Geleneksel tarih anlatısının cinsiyetçi iktidar ilişkilerini ve yerleşik eril normları sorgulamak ve aşmak açısından barındırdığı kısıtları "erkeklik meselesi" üzerinden ele alırken, kadınlık-erkeklik-toplumsal cinsiyet tarihi çalışmalarını içine kapalı yalıtılmış "konu başlıkları" olarak değerlendiren anaakım anlayışın karşısında, bunları *çoğul* ve *farklı* eşitsizlikleri/hiyerarşileri görünürleştiren alanlar olarak konumlandırmanın teori-pratik ilişkisi açısından belirleyiciliğini gündeme taşıyor.

Takip eden Birinci Kısım, Kemalizmin merkezinde ve çeperinde konumlandırdığımız düşünce adamlarının Erken Cumhuriyet döneminin hegemonik erkeklik normlarıyla diyalog içerisinde ortaya koydukları "makbul" erkeklik tasavvurlarını, "yeni adam"/insan kurgularını konu edinen katkılardan oluşuyor. Kemalist cinsiyet rejimiyle büyük ölçüde bir uzlaşıyı yansıtan bu diyaloglar, "itaatkâr oğullar"ın yeni karşısında deneyimledikleri kimlik buhranı ile bir muhasebe stratejisi olarak okunabileceği gibi aynı zamanda ideal erkeklik tasavvurlarını kimi zaman doğrudan bizatihi kendi değer yargıları-kaygıları doğrultusunda düzenleme çabalarında, kimi zaman ise vazgeçişlerinde/kendilerine kapanışlarında takip edilebileceğimiz ipuçları içermekte. Ayşe Durakbaşa, Türkiye'de modern muhafazakâr zihin dünyasının önde gelen temsilcilerinden İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu fikriyatının eril niteliklerini çözümlediği, "İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu ve *Yeni Adam*" başlıklı katkısında bu ipuçlarını İ. Hakkı'nın modern eğitimin olanaklarını geliştirme çabaları kapsamında önerdiği "şahsiyet

pedagojisi"nde arıyor. Baltacıoğlu'nun "ilimcilik, endüstricilik ve müsavatçılık" sacayağı üzerine inşa ettiği ideal erkeklik modelini açımlarken babanın yetilerini içselleştirerek yeni rejimin kodlarıyla uyumlu bir şekilde geliştirecek, yaratıcılığıyla düzeni yeniden üretecek "yeni adam" kimliğinin bir analizini sunuyor. Durakbaşa'nın bıraktığı yerden, fakat bu kez ibreyi edebiyat dünyasında sabitleyen Çimen Günay-Erkol muhafazakâr erkek kimliğinin izlerini Peyami Safa'nın kaleminde sürmekte. Yazarın "milliyetçi modernleşme" anlayışının hegemonik bir erkeklik düşüncesi üzerine kurulduğu tespitinin altını çizdiği "Peyami Safa'nın Erkeklik Siyaseti: *Biz İnsanlar*" başlıklı çalışmasında, zaman zaman Safa'nın kendi erkeklik deneyimine de göndermelerle, erkekliğin farklı tezahürlerini *Biz İnsanlar* romanındaki karakterler üzerinden okuyan Erkol, yazarın idealini yansıtan "milli çıkarları bireysel çıkarların önünde tutan erkek modeli" ve diğerleri arasındaki rekabet/iktidar ilişkilerini ve bu süreçte kadınlara yüklenen 'işlevi" açığa çıkartırken, erkeklik siyasetini anlamanın bir yolu olarak önerdiği erkekler arası imtiyaz örüntülerini, imtiyaz yitimini ve yitim korkusunun yol açtığı kırılganlıkları, "tam" erkekliğe ulaşamama kaygısını işaretliyor. Funda Gençoğlu "Ahmet Ağaoğlu Düşüncesinde Patriyarkal ve Anti-Patriyarkal Erkeklik" başlıklı çalışmasında, Baltacıoğlu ve Safa okumalarında da kuşatıcı bir eksen olarak karşımıza çıkan "Batılılaşma meselesi"ne atıflarla Ağaoğlu'nun pasajlarında erkeklik ve kadınlık kategorilerini çözümlüyor; belirginleşen erkek ve kadın kimlikleri, davranış kodları ve rollerinin hâkim patriarkal yapının dönüşümü açısından sunduğu imkânları/kısıtlılıkları tartışıyor. Gençoğlu, bir yandan Ağaoğlu'nun modernleşmenin taşıyıcısı olarak tarifl ediği "altruist [özgeci] birey"inden "faziletli vatandaşlar"ına doğru çektiği hatta erilliğin hâkimiyetine dair ipuçları sunarken, diğer yandan erkeklik ve kadınlığı imleyegelen ikiliklerin yazarın zihin dünyasında muğlaklaşan tezahürlerine dikkat çekiyor. Derlemeye "1940'lar Türk Modernleşmesinin Erkeklik Krizine Mavi Anadoluculuk Üzerinden Bakmak" başlıklı çalışmasıyla katkı sunan Nurseli Yeşim Sünbüloğlu, Ağaoğlu'nun satırlarına gizlenen (erkek) vatandaş kategorisini açımlayarak bu kez vatandaş-devlet

ilişkisi üzerinden erkeklik hallerine odaklanmakta. Mavi Anadoluculuk akımının edebiyat alanındaki temsilcisi Cevat Şakir Kabaağaçlı (Halikarnas Balıkçısı)'nın *Aganta Burina Burinata* eserinde ana erkek karakter ile babası arasındaki iktidar mücadelesinin metaforik bir yansıması olarak erkek vatandaş-devlet arasındaki ilişkiyi işaretleyen Sünbüloğlu, 1940'lı yıllarda deneyimlenen toplumsal, politik ve ekonomik dönüşümün erkek vatandaşlar nezdinde yarattığı memnuniyetsizliğin romandaki temsilini "erkeklik krizi" kavramsallaştırması üzerinden okuyor. Erkekler arası dayanışmacı ilişkilerin, hegemonik erkekliğin yeniden kurulması/üretimi açısından içerdiği olanakların Balıkçı'nın kalemindeki izlerini sürüyor; doğaya/kendilerine kaçan "sahipsiz oğullar"ın anlatısını yeniden kurguluyor. Benzer bir köksüzlük, iktidar yitimi, kriz hali, bekleyiş... fakat "kurtarıcı kahraman"ın, "Mesih"in, "baba"nın gelmesi ile her şey değişiyor; "sahipsiz oğul" babanın himayesindeki "hayran oğul", "naif çocuk"a dönüşüyor ta ki babanın kaybına, yeni bir krize kadar... Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun hikâyesini Feyda Sayan-Cengiz "'Satranç Tahtasında Bir Piyade': Yakup Kadri Karaosmanoğlu ve Bitmeyen Sürgün" başlıklı çalışmasında irdeliyor. Sayan-Cengiz, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e hegemonik erkeklik ideallerindeki kırılımları/dönüşümleri ve yeniden üretim dinamiklerini yazarın otobiyografik anlatısından okurken, kişisel düzeyde Karaosmanoğlu'nun bizzat kendi (siyasal) erkeklik pratiğini, Cumhuriyet'e bir tehdit olarak algıladığı karşıt (erkek) tipler ve Mustafa Kemal'in şahsında ete kemiğe büründürdüğü, askerlik, zekâ ve cesaret ile kuşatılmış ideal erkeklik kurgusu ile ilişkilenme biçimi üzerinden ele alıyor.

İkinci Kısım erkeklik tasavvurlarını, deneyimlerini, İslâm ve tasavvufla irtibatları doğrultusunda ele alan çalışmalardan oluşmakta. "Medenileşme", "Batılılaşma" ülküsünün, politik-toplumsal dönüşümün, farklı erkeklikler arasında yarattığı iktidar mücadelesi ile buna içkin varoluş pratiklerinin İslâmcı-muhafazakâr lisandaki yansımalarını deşifre eden bu okumalar, "ata mirası"ndan, yüceltilen bir "altın çağ"dan doğru ilerleyen bir karşı-aydınlanmanın, erkeklik ve toplumsal cinsiyet ilişkileri/hiyerarşileri üzerinden izlerini sürmekte. "Sürgün oğulların" hak yolun-

da verdikleri erkeklik mücadelelerini, ruhi tecrübelerini, hikâyelerinin ana kadın karakterleri, şeytanlar ve melekler arasındaki salınımlarını yeniden kaleme alıyor, eril tahakküm rejiminin muhafazakâr yüzünü aralıyor. Alev Çınar ve Beyza Çubukçu "İslâm Siyaset Düşüncesinde Erkekliğin ve Erkin Aşk Üzerinden İnşası: Necip Fazıl Kısakürek" başlıklı çalışmalarında Kısakürek'in zihin dünyasında erkeklik kurgusuna odaklanırken, tasavvufi-hakiki aşk ve yeryüzündeki gölgeleri arasındaki gelgitlerle şekillenen bu kurgunun toplumsal ve siyasal alandaki görünümlerini tartışmaya açıyorlar. Kadından "azade kılınmış" bir insan-erkek tasavvurunu Kısakürek fikriyatının temel belirleyeni olduğu tespitinden hareketle, yazarın siyasal ütopyasının merkezinde yer bulan nefis mücadelesinin/kontrolünün ve toplumsal ahlâk anlayışının, erkeklik ve kadınlık kategorilerinin ilişkiselliği üzerinden yeni bir okumasını sunarken, kovulan oğuldan otoriter babaya doğru evrilen hattı kristalleştiriyorlar. Çınar ve Çubukçu'yu takiben, Sinan Yıldırmaz'ın "Nurettin Topçu ve 'Hareket'in Devrimci Muhafazakâr Erkekliği" başlıklı çalışmasında bu kez "aynı ailenin... [diğer] erkek çocuğu"na, Yıldırmaz'ın "haşarı ve kibirli", "kardeşi" ile tamamen "zıt" bir erkeklik halinin yansımalarını bulduğu Topçu'nun metinlerine odaklanıyor. Çalışma, Topçu'nun kişisel tecrübelerinin yanı sıra "hareket felsefesi" ile zihin dünyasında yer bulan kadınlık-erkeklik kategorileri arasındaki geçişler üzerinden ilerliyor. Yıldırmaz bir yandan yazarın kaleminde kutsanan ana ve şeytani eş arasında salınan kadınlık hallerini irdelerken, diğer yandan Cumhuriyetin "ideal erkek" modeli karşısında konumlandırdığı alternatif erkeklik kurgusunu, bizzat yazarın kendi hayatında yücelttiği "öncü erkek" figürlerine ve siyasal projesine referansla ele alıyor, bu kurgunun temelini kuran yeni-meşru bir kurucu baba, "ata" arayışını açımlıyor. N. Fazıl ve Topçu'ya atfen kurduğu "kardeşlik" anlatısı üzerinden kadınlardan arındırılmış erkek cemaatinde "rekabet"in izlerini sürüyor. Madun erkeklikler, kadınsız ütopyalar, homososyal mekânlar... Murat Göç, İslâmcı/Müslüman-muhafazakâr erkeklik anlatılarının ortak kesenlerini oluşturan bu üçlemenin yansımalarını, İsmet Özel'in poetikası ve bağıntılı olarak sosyalistlikten

İslâmcılığa, siyasi kimliği/pratiği temelinde tartışmaya açmakta. "İsmet Özel ve Erkekliğin Mitopoetikası" başlıklı bu çalışma kapsamında şairin mısralarına sinen maduniyet ve yitiklik hissini, medeniyet reddiyesi üzerinden dillendirdiği inziva/doğaya kaçış ve yeniden diriliş mitolojisini çözümleyen Göç, mitopoetik erkeklik ideolojisi ile Özel'in erkeklik algısı arasındaki örtüşmeler üzerinden şairin erkeklik kurgusunu küresel bağlamına yerleştirmekte. Babaya/devlete başkaldırdığı ölçüde, eril iktidar ağlarının dışına itilen (madun) erkeğin baş etme-yüzleşme-uzlaşma pratiklerinin anatomisini çıkartmakta.

Derlemenin üçüncü kısmı milliyetçilik ve erkeklik arasındaki bağlantıları açığa çıkaran yazılara ayrıldı. Modern erkekliğin inşasının modern milletin inşasıyla el ele giden süreçler olması, iktidarsızlaşan erkek ve iktidarsızlaşan devletin millet tasavvuru üzerinden iktidarını yeniden ele geçirmeye girişmesi ve dahası milliyetçi ideolojinin bütün ideolojilere sızabilme esnekliği gibi olgular düşünüldüğünde, milliyetçi tasavvur dünyasının dışına çıkabilen isimler bulmak zor olsa da bu kısımda ele alınan isimlerin milliyetçilikleri, diğer ideolojilere yer vermeyecek kadar yüksek tondan tınladığı için ayrı bir bölüm başlığında alınıyor. Milliyetçilik, ötekini düşmanlaştırma ve aynı zamanda nefreti eyleme geçirebilmesiyle, yeni erkekliğin besleneceği ve gelişeceği bir kaynağı da yaratır. Modernleşmeyle birlikte kendini tehdit altında hissetmeye başlayan ve zayıflayan geleneksel erkek(lik)ler, "milletin kurucusu, savunucusu erkek özneler" olarak yaralarını sarar, kırılganlıklarını aşar. İnci Özkan Kerestecioğlu'nun yazısı, tam da böyle bir sürecin en keskin şekilde hissedildiği bir dönemin tanığı olan Ömer Seyfettin'e odaklanıyor. "Endişe, Korku ve Utancın Köklerinden Hınç, Disiplin ve Cesareti Filizlendirmek: Ömer Seyfettin'in Milli Erkek(lik)leri" başlıklı yazısında Özkan, Ö. Seyfettin hikâyelerindeki erkeklik anlatılarını, yazarın psiko-biyografik geçmişi ve dönemin politik atmosferini içerecek biçimde inceliyor. Erillik kaybına yönelik endişeyi gidermenin aracı olarak askerlik, savaş, milliyetçilik motiflerinin nasıl kullanıldığı, hangi erkek(lik)lerin erkeklik ve Türklük sınırlarından çıkarıldığı, hangi erkekliklerin kabul gördüğü gibi sorulara yanıt